

Dopisy z Konstantinopole. Gábor Bethlen, dánský vpád do středu Evropy a Sir Thomas Roe

Vít MIŠAGA

Abstract: The invasion of Silesia and Moravia in 1626–1627 was intended by the Hague alliance to achieve strategic dominance over the growing strength of the Habsburg-Catholic side in the Holy Roman Empire. The goal of this study is to provide a different perspective on this history trying also to answer the question, what the role of Transylvania was in this action. Especially the edition of the diplomatic correspondence of Sir Thomas Roe, the English Ambassador to Constantinople, helps in analysing the position of Bethlen, the English foreign policy towards himself and the related events at the Sublime Porte.

Key Words: Sir Thomas Roe; Gabor Bethlen; Danish Phase of the Thirty Years' War; Danish Invasion in Silesia and Moravia 1626–1627; Ottoman Empire; English Foreign Policy; James I. (VI.); Christian IV.; Peter Ernst von Mansfeld; Edward Conway

Dánský, alias mansfeldský vpád do Slezska, na Moravu a do Uher v letech 1626 až 1627 zapůsobil na soudobé pozorovatele jako mimořádně odvážný tah. Mohl zvrátit vývoj v rozvíjejícím se konfliktu, kdy se pomyslné misky vah vychylovaly ve prospěch vojsk rakouských a španělských Habsburků a katolické Ligy. Cílem dánského krále Kristiána IV. a jeho spojenců z haagské koalice bylo odvést alespoň část zátěže války dál z hlavního bojiště v Říši, navázat spojení se sedmihradským knížetem Gáborem (Gabrielem) Bethlenem a společně ohrozit Vídeň. Během tažení připadlo velení generálu Petru Arnoštovi z Mansfeldu a Janu Arnoštovi ml. Sasko-Výmarskému. Po mnoha peripetiích a vinou četných okolností z cílů výpravy sešlo. V kontextu dalšího desetiletí se sledovaný vpád stal pozapomenutou předehrou velkých švédských tažení. Události můžeme sledovat z mnoha perspektiv, ať už z pohledu útočících armád a velících generálů, obyvatel bezprostředně zasažených oblastí, nebo císařského dvora a jím dosazených zemských a vojenských autorit. Obsahem předkládané statě je představení perspektivy ze vzdálené Konstantinopole.^{1]}

1] Základem studie jsou přepracované části kapitol zvláště z oddílu *Evropská šachovnice. Vpád v perspektivě generálů a diplomatů a Bethlenova role* nevydané disertační práce Vít MIŠAGA, *Kristián IV., Mansfeld a vpád do Slezska a na Moravu. Výbrané kapitoly z dějin dánské fáze třicetileté války*, disertační práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2014. Vyličení vpádu viz výběrově např. Josef POLIŠENSKÝ, *Morava a vztahy mezi evropským východem a západem 1626–1627*, in: K šedesátinám profesora Josefa Macůrka. Sborník prací

Alfou a omegou úspěchu výpravy dánského a mansfeldského vojska se stala už v očích účastníků pomoc ze strany sedmihradského knížete. Právě ohledně hledání odpovědi na otázku Bethlenovy (ne)účasti na válečných akcích roku 1626 až 1627 lze jen vyzdvihnout dosud málo využívanou korespondenci anglického vyslance u turecké Vysoké Porty. Sir Thomas Roe si totiž vyměňoval (ne bez obtíží) obsáhlé zprávy s londýnským centrem, Bethlenem, vyslanci v Benátkách či Haagu, anglickou princeznou a českou královnou Alžbětou Stuartovnou a mnoha dalšími aktéry. Díky Samuelu Richardsonovi byla celá korespondence s obsáhlými registry vydaná už v roce 1740 v Londýně.²⁾ Téměř tři století stará edice dodává nevšední svědectví doslova z první ruky mimo jiné o pozadí diplomatických soubojů ohledně vpádu do českých zemí a v detailu též o zahraniční politice Anglie ke strategickému sedmihradskému spojení. Cílem tohoto textu je představit důležité relevantní momenty a podnitit zájem o tento mimořádný pramen.

Anglický vyslanec v historiografii

Sir Thomas Roe (1581–1644) byl diplomatem anglického a skotského krále Jakuba I. (VI.) a před svým tureckým pobytem vykonal náročnou misi u dvora Velkého Mogula v indické Ágře. Konkrétně se tak stalo v letech 1615 až 1618, tedy asi dvacet let před tím, než zde začal růst dnes světoznámý Tádž Mahál. Protože se Roe osvědčil, dostalo se mu brzy nového úkolu.³⁾ V roce 1621 přijal misi v Konstantinopoli, kde pak působil nakonec více než šest let. Do centra Osmanské říše odjížděl nejen jako vyslanec anglického krále, ale současně jako agent anglické obchodní společnosti pro oblast Blízkého Východu (Levant Company).

FF Brněnské univerzity X., Řada historická C, č. 8., Brno 1961, s. 251–263; Radek FUKALA, *Dánský vpád do Slezska a rozklad opavské stavovské společnosti*, Slezský sborník 99, č. 2, 2001, s. 81–94; týž, *Dánové na Opavsku*, Dějiny a současnost 18, č. 1, 1996, s. 32–37; Vít MIŠAGA, *Dánský vpád do Slezska a na Moravu. Souvislosti a průběh roku 1626*, Časopis Národního muzea, Řada historická 177, č. 1–2, 2008, s. 55–103.

2) Samuel RICHARDSON (ed.), *The Negotiations of Sir Thomas Roe in his Embassy to the Ottoman Porte, from the Year 1621 to 1628 Inclusive: containing (...) his Correspondences (...) And many useful and instructive Particulars, (...) Now first published from the Originals, London 1740*. Richardson si poradil i s většinou šifrovaných dopisů.

3) K Roeově životu vznikly dvě samostatné biografie: Michael J. BROWN, *Itinerant Ambassador. The Life of Sir Thomas Roe*, Lexington 1970 (k tématu částečně relevantní kapitola 6. *Pirates, Princes & Patriarchs*) a Michael STRACHAN, *Sir Thomas Roe 1581–1644. A Life*, Wilton 1989 (zvláště kapitola 10. *Vicissitudes at the Porte*). Bohužel, zatím nedostupnou zůstává nevydaná disertace Patrick Stephen McGARRY, *Ambassador abroad. The Career and Correspondence of Sir Thomas Roe at the Courts of the Mogul and Ottoman Empires, 1614–1628. A chapter in Jacobean Diplomacy*, An Arbor, University Microfilms 1965.

S druhou rolí se pojily úkoly koordinace a ochrany anglických obchodníků v Osmanské říši. Diplomat měl například pohnout tureckou vládu k zákroku proti v té době velmi aktivním tuniským a alžírským pirátům, kteří ohrožovali obchod v celém Středomoří. Instrukce ohledně samotné zahraniční politiky pak jasně zrcadlily tehdejší kurz politiky Jakuba I. Ten totiž stále ještě usiloval o sblížení se Španěly. Roe měl zpočátku pracovat především na udržení míru mezi Osmany a císařem a přispět k ukončení sultánovy války s Polskem.^{4]}

Na okraj uveďme, že při svém pobytu řešil Roe i zcela specifické požadavky, jako hledání antických památek pro lorda z Buckinghamu, či starých rukopisů z prostředí řecké pravoslavné církve pro tehdy věhlasného sběratele Thomase Howarda, earla z Arundelu. Není bez zajímavosti, že četné dopisy adresoval české „zimní“ královně Alžbětě Stuartovně, s níž ho už od dob jeho služby u londýnského dvora v mládí pojilo i přes stavovské rozdíly upřímné přátelství. To vydrželo po celý život, i když Alžběta nejednou Roea varovala. Například v dopise z 29. srpna 1622 napsala: „*Chápu, že v těchto dnech není dobré být mým přítelem, protože ten pak nemá štěstí, ale vím, že Vás to nezmění.*“^{5]} Roeovi každopádně nebyl osud falckého páru vůbec lhostejný.

Po angažmá v Konstantinopoli nezůstal diplomat v nečinnosti. Roku 1629 se účastnil polsko-švédských mírových jednání a na přelomu třicátých a čtyřicátých let jednání s císařem a jeho zástupci v Řezně a Hamburku. Jako perličku můžeme zmínit, že jeden z průlivů k Hudsonovu zálivu v Kanadě se nazývá Roes Welcome Sound, protože Roe sponzoroval roku 1631 jednu z cest anglického mořeplavce Lukea Foxe.

Vyslanec není v české historiografii zcela neznámou postavou a jeho korespondence rovněž pronikla do několika studií. Okrajově s Richardsonovu edicí pracoval například František Hrubý kvůli zájmu o osudy Jindřicha Matyáše z Thurnu, respektive o jeho pobyt u Bosporu od září 1622 do dubna 1623. Mnohem podrobněji listy relevantní pro Thurnův osud v první polovině dvacátých let prostudoval Otakar Odložilík.^{6]} Bohužel, co se týče dění po roce

4] M. J. BROWN, *Itinerant Ambassador*, s. 120–122, podobně M. STRACHAN, *Sir Thomas Roe 1581–1644*, s. 135–136.

5] „*I see it is not good in these dayes to be my frend, for they haue euer the worse luck; but I know that will not alter you.*“ – Alžběta Stuartovna Thomasi Roeovi, Haag 19./29. srpna 1622 – S. RICHARDSON (ed.), *The Negotiations*, s. 74. V textu se budeme dále držet datování podle gregoriánského kalendáře, v poznámkách pak případně zůstane původní dvojí datování, tak, jak ho často uvedli sami pisatelé. O přátelském vztahu Roea a Alžběty píše např. Mary Anne EVERETT-GREEN, *Elizabeth: Electress Palatine and Queen of Bohemia*, London 1909. Zásadní edice Alžbětiných dopisů s bohatým poznámkovým aparátem využívající mimo mnohé další fondy i Richardsonovu edici viz Nadine N. W. AKKERMAN (ed.), *The correspondence of Elizabeth Stuart, Queen of Bohemia*. Volume 1. 1603–1631, Volume 2. 1632–1642, Oxford 2011 a 2015.

6] Pod vlivem instrukcí z Londýna Roe zabránil Thurnovi na konci roku 1622 rozdmýchat válku Turků proti císaři, respektive přiměl Turkey k tomu, aby nepodpořili Bethlenovu akci. František HRUBÝ, *Bethlen Gabor a česká emigrace 1622–1623*, Český časopis historický 41, 1935, s. 572–582, zvl. s. 577 a 579–580; Otakar ODLOŽILÍK, *Ze zápasů pobělohorské emigrace*, Časopis

1625, tedy vylíčení vpádu a ústřední otázky kolem Bethlenovy účasti v haagské koalici, zůstala Roeova korespondence v české (a zdá se, že i v německé) historiografii téměř nevyužita.⁷⁾ Již Julius Grossmann přitom v roce 1870 v úvodu své práce o poslední akci Petra Arnošta z Mansfeldu litoval, že se mu prastará edice dopisů nedostala do rukou.⁸⁾

Přece jen známější, a to právě z důvodu Bethlenovy role, se jeví Roeova korespondence v maďarské, případně rumunské historiografii, pokud tak tedy můžeme soudit bez znalosti maďarštiny na základě vybraných anglicky psaných studií.⁹⁾ Není nijak překvapivé, že také hloubka studia celé vlády Gábora Bethlena a jeho hodnocení jsou v maďarské literatuře diametrálně odlišné. Zatímco v české literatuře přes občasné pokusy o smírnější pohled má častěji místo negativní obraz nespolehlivého sedmihradského knížete, v maďarské literatuře se naopak dostalo Bethlenovi velkého prostoru a popularity, výjimečně až adorace jako „po svatém Štěpánovi a králi Matyáši (1458–1490) našemu snad nejlepšímu vládci.“¹⁰⁾

Matice moravské 56, 1932, s. 1–58 a 369–388 a 57, 1933, s. 59–157, především s. 372–388 (56, 1932); týž, *Povstalec a emigrant. Kapitoly z dějin třicetileté války*, Londýn 1944, zvl. s. 25. Právě přes Hrubého a Odložilíka se dostal anglický vyslanec i do Thurnovy biografie od M. Pojara: Miloš POJAR, *Jindřich Matyáš Thurn. Muž činu*, Praha 1998, s. 129.

7) Dokonce ani německy psaná příručka Maji Depner k sedmihradské politice během třicetileté války s Roeovou korespondencí nepracuje, i když naopak už velký znalec dánské fáze války Julius Otto Opel dopisy znal a citoval, pravděpodobně i díky svému dřívějšímu zájmu o osudy Alžběty Stuartovny. Maja DEPNER, *Das Fürstentum Siebenbürgen im Kampf gegen Habsburg. Untersuchungen über die Politik Siebenbürgens während des Dreißigjährigen Krieges*, Stuttgart 1938; Julius Otto OPEL, *Elisabeth Stuart, Kurfürstin von Pfalz, Königin von Böhmen*, *Historische Zeitschrift* 12, 1870, 1. Heft, s. 289–329; týž, *Der niedersächsisch-dänische Krieg, I.–III.*, Magdeburg 1872–1894, např. kapitola *Bethlen Gabors Vereinigung mit den deutschen Armeen und sein Waffenstillstand*, II., s. 586–599.

8) Julius GROSSMANN, *Des Grafen Ernst von Mansfeld letzte Pläne und Thaten*, Breslau 1870. Znal název Richardsonovy edice díky latinskému spisu Paula Godtschmidta *De liga evangelici anni MDCXXV*, Berlin 1864.

9) Nedávné důkladné práce – byť na omezeném prostoru, ale postavené na široké pramenné základně – viz Ágnes R. VÁRKONYI, *Gábor Bethlen and His European Presence*, *The Hungarian Historical Review*, Volume 2, 2013, č. 4, s. 675–732 a Gábor KÁRMÁN, *Gábor Bethlen's Diplomats at the Protestant Courts of Europe*, tamtéž, s. 790–823, zde uvedena další literatura a edice maďarské provenience. Vedle těchto pak ve formě eseje pracující s několika vybranými momenty z Roeovy korespondence Anikó KELLNER, *Strife for a Dream. Sir Thomas Roe's Case with Gabor Bethlen, Prince of Transylvania*, *Studia Universitatis Petru Maior*. Series Historia 5, 2005, s. 41–56.

10) Tak se vyjádřil Gyula Szekfű ve své knize *Bethlen Gábor. Történelmi tanulmány*, Budapest 1929, reprint 1989, s. 17. – Citováno dle Á. R. VÁRKONYI, *Gábor Bethlen*, s. 696. Dostupné literatury k Bethlenově osobě, politickému osudu a jeho zemi je v českém prostředí bohužel jako šafránu, viz Vojtech DANGL, *Bethlen proti Habsburkům*, Praha 1992. Německy psané literatury je přece jen více: výše zmíněná M. DEPNER, *Das Fürstentum Siebenbürgen*, případně Sándor PAPP, *Friedensoptionen und Friedensstrategien des Fürsten Gábor Bethlen zwischen dem Habsburger- und Osmanenreich (1619–1621)*, in: Arno Strohmeier (Hg.),

Slovy Otakara Odložilíka se Bethlen „*staral zase především o sebe* (...) *aby si uchoval dřívější zisky*”,^{11]} když místo boje a pomoci spojeneckému vojsku hrál v rozhodujících týdnech na podzim roku 1626 o čas a o novou dohodu s císařem. Kdo by věřil „*sobeckému vévodovi, jehož sliby se měnily v nekonečný řetěz zklamání*“?^{12]} Protože známe výsledek dění i přísné soudy historiků, vkrádá se neodbytný pocit údivu nad tím, jak Thurn, Velen ze Žerotína a mnozí další v Bethlenův zásah dál po několikerých obrazech pevně věřili. To k sedmihradskému knížeti se roku 1626 znovu upínaly naděje generálů, Fridericha Falckého a emigrace. A vskutku, v létě toho roku vyrazil kníže do boje – už po čtvrté – na podporu protihabsburské strany.

Roe a anglická politika vůči Bethlenovi do roku 1626

Bethlenova pověst byla v Evropě pochybná již před dánským vpádem. Příčinila se o to též císařská propaganda.^{13]} Ani Roeovo mínění o sedmihradském knížeti nebylo zprvu nijak valné. Hned na začátku pobytu v Konstantinopoli byl o něm přesvědčen, že „*se jistě dobře o sebe postará, k újmě křesťanstva*“.^{14]} Dokladem mu byl fakt, že Turci od svého vazala hodně očekávají a cení si ho. Protože se prvotní instrukce Sedmihradska nijak nedotýkaly, dotázal se vyslanec Londýna, jak má postupovat. Obdržel jednoznačnou odpověď: s Bethlenem, ani jeho

Frieden und Konfliktmanagement in interkulturellen Räumen. Das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit, Stuttgart 2013, s. 109–127. Další relevantní práce, byť především za pomoci pramenů z perspektivy habsburské strany, jsou např. Ferdinand TADRA, *Beiträge zur Geschichte des Feldzuges Bethlen Gabors gegen Kaiser Ferdinand II. im Jahre 1623. Nebst Originalbriefen Albrecht's von Waldstein*, Archiv für österreichische Geschichte 55, 1877, s. 401–465; Peter BROUCEK, *Der Feldzug Gabriel Bethlens gegen Österreich 1623*, in: Otto Friedrich Winter zum 75. Geburtstag. Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich, Neue Folge 59, s. 7–26; Reinhard Rudolf HEINISCH, *Habsburg, die Pforte und der Böhmisches Aufstand 1618–1620*, Südostforschungen 34, 1974, s. 125–165; edice Roderich GOOSS (Hg.), *Österreichische Staatsverträge: Fürstentum Siebenbürgen (1526–1690)*, Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs 9, Wien 1911; nepřilíši dostupné Sándor SZILÁGYI, *Gabriel Bethlen und die schwedische Diplomatie*, Budapest 1882 a G. GLETTNER, *Überlegungen zur historiographischen Neubewertung Bethlen Gábors*, Ungarn-Jahrbuch 9, 1978, s. 237–255. Naopak četné maďarské zásadní monografie a edice zůstávají u nás nevyužity často z důvodu prosté jazykové bariéry.

11] O. ODLOŽILÍK, *Povstalec a emigrant*, s. 38.

12] Tamtéž, s. 41.

13] K soudobým tendencím, dlouholetým dehonestačním kampaním a oboustranné propagandě ohledně osoby sedmihradského knížete právě výše citovaná studie Á. R. VÁRKONYI, *Gábor Bethlen*.

14] „*I am persuaded he will do well his owne business, to the preuidice of Christendom, because I see here is much expected from him, and he is esteemed a good subiect to the Turke*.“ – Thomas Roe George Calvertovi, Konstantinopol 10./20. ledna 1622 – S. RICHARDSON (ed.), *The Negotiations*, s. 15.

lidmi nemít vůbec nic do činění.^{15]} Odpovídalo to linii přátelské politiky anglického krále Jakuba vůči habsburské straně.

Z pohledu Thomase Roea to nebyl nejmoudřejší směr zahraniční politiky. Původní nařízení svých nadřízených navenek samozřejmě respektoval. V názoru na Bethlena však sám zaznamenal radikální změnu. Tím se výrazně odlišoval od svých krajanů a nejen jich. S odstupem času až zaráží kadence zprvu opatrných, později čím dál důraznějších výzev adresovaných anglickému státnímu sekretáři. Už v dopisech z roku 1623 a ještě více z roku 1624 vidíme četné apely a vyjádření, kterými se Roe snažil centrální vládu v Anglii poohnout k poskytnutí podpory Bethlenovi. Knížete přitom nepopisoval nekriticky. Naopak, jeho motivaci a cíle důsledně vysvětloval logikou středoevropských a balkánských reálií.

Na začátku září 1623 Roe psal státnímu sekretáři Calvertovi: „*Chápu zmínky Vaší Milosti o záležitostech v Německu, násilný postup císaře, beznadějný stav Falce, avšak bez jediného pokynu nebo zmínky ohledně záměrů Gábora, ačkoliv jsem často naznačoval, jak by mohl být využit.*“ Zároveň se vyslanec nezdráhal zcela jasně poukázat, že potřebuje přesnější politické zadání: „*Pokorně děkuji Vaší Milosti za všechny Vaše rady a byl bych Vám velice vděčný, pokud byste mne také prosím raději informoval, co bych měl dělat, než jen co jini již vykonali.*“^{16]} Požadovaný efekt v podobě nového zadání ve věci Sedmíhradska se nedostavoval.

Přímluvce hledal diplomat i v manželce Fridricha Falckého, anglické princezny Alžbětě. V dopise z 25. května 1624 do Haagu mimo jiné napsal tato slova: „*Vím, že nic neposkytne nyní více výhod Vašemu Veličenstvu než právě nějaká akce z této strany, jak jsem už dříve Vám a Anglii několikrát důvěrně sdělil. Pokud věci důvěřujete, musíte pro péči o ni něco udělat.*“ Navíc trefně vystihl obtížnou sedmíhradskou situaci: „*Gábor stojí mezi dvěma proti sobě stojícími velmocemi a musí se přiklonit k jedné z nich, pokud se mu nedostává jiné podpory.*“^{17]} Vliv falckého páru na londýnskou politiku byl však tou dobou minimální, pokud vůbec nějaký.

Až po krachu anglických námluv v Madridu, kde princ z Walesu strávil do října 1623 několik měsíců čekáním na svatbu se španělskou infantkou,

15] George Calvert Thomasi Roeovi, St. Martins Lane 11./21. dubna 1622 – tamtéž, s. 28. Krátce dopis připomíná jako doklad „*sobectví sedmíhradského vévody, který pracuje jen pro sebe*“, O. Odložilík (*Ze zápasů pobělohorské emigrace*, s. 53), ale pozdější zásadní změně Roeova osobního názoru na Bethlena se již nevěnuje.

16] „*I humbly thankce your honor for all your aduices, and I should take it as a great fauor, if you would also please to enforme mee what I should doe, rather then what others haue done, in which ther is so little comfort and content.*“ – Thomas Roe George Calvertovi, Konstantinopol 24. srpna/3. září 1623 – S. RICHARDSON (ed.), *The Negotiations*, s. 175. Zmiňuje též M. STRACHAN, *Sir Thomas Roe*, s. 161.

17] Thomas Roe Alžbětě Stuartovně, Konstantinopol 15./25. května 1624 – S. RICHARDSON (ed.), *The Negotiations*, s. 238–239.

provedl stárnoucí Jakub I. pod vlivem syna Karla a lorda z Buckinghamu poslední a rozhodující změnu ve své zahraniční politice. Se smířlivostí vůči habsbursko-katolické ofenzivě ve střední Evropě se londýnský dvůr konečně rozloučil. V lednu 1624 změnu stvrdila tajná rada (Privy Council) a na únor svolaný parlament měl schválit daně pro financování očekávaných válečných výdajů.^{18]}

Calvert napsal 28. května Roeovi slova, která se dají zarámovat svou výstižností pro obrat anglické politiky v Evropě. Výmluvně je i zpoždění, ke kterému při odeslání nových pokynů došlo. „*Dobře si pamatuji, když bylo Jeho Lordstvo vysláno z Londýna (...) s instrukcemi od Jeho královského Veličenstva činit nejlepší službu (...) ve věcech císaře a rakouského domu. Jeho královské Veličenstvo doufalo, že tyto služby budou oplaceny stejnou měrou jemu a jeho dětem. Ale situace se zcela změnila od toho času.*” Calvert zmínil roztržku se Španělskem a královo následné rozhodnutí nasměrovat veškeré úsilí na obnovu falckého kurfiřtství skrze boj proti císaři na jakékoliv frontě. „*V tomto ohledu nechť je Jeho Lordstvo srozuměno, že Jeho královské Veličenstvo pokládá za patřičné, abyste se snažil tak mnoho, jak jen můžete, o udržení Gábora Bethlena v srdci těmi zdvořilostmi a úsluhami, které naleznete ve své moci poskytnout mu u tamního dvora.*“^{19]}

Změnu s radostí přijal nejen Roe, falcký pár a emigranti z českých zemí, ale i většina anglické šlechty a měšťanstva, kterým se sblížení se Španěly vůbec nelíbilo. Konkrétně ohledně Bethlena pak o několik měsíců později Roe v dopise Alžbětě shrnul jeho pověst jedinou větou: „*Snad mnoho Gáborovy nestálosti způsobilo, že jej ostatní opomíjí, ale toto opomíjení bylo příčinou všech jeho obrátů a změn.*” Dodal navíc jako již mnohokrát jinde podobnými slovy: „*Jsem přesvědčen, že Gábor musí být nejen znovu získán, ale navždy zabezpečen; a pak bude víc než zřejmé, že je tím nejvhodnějším nástrojem na světě, k odklonění a obtěžování nepřátel Vašeho Veličenstva.*“^{20]}

Poznamenal sice, že sedmihradský vyslanec se k němu momentálně chová trochu odtažitě kvůli probíhajícím námluvám knížete u vídeňského dvora o ruku arcivévodkyně Cecílie Renaty, ve stejný den ale již uvažoval v listu

18] K anglicko-španělským námluvám mezi mnohými např. Robert CROSS, *Pretense and Perception in the Spanish Match, or History in a Fake Beard*, Journal of Interdisciplinary History 37, 2007, č. 4, s. 563–583.

19] „*I doe well remember, that when your lordship was first sent from hence upon that employment, you had it, among other instructions from his majesty, to doe the best offices you could, in his majesties name, unto the affaires of the emperor, and the howse of Austria; which his majesty then hoped would haue been requited again by the like good offices on their part towards him and his children. But the scene is cleane altered since that time (...) his majesty thinks it now fit you doe your endeavor, as much as you may, to keepe Bethlem Gabor in heart, by those courtesies which you find in your power to doe him in that court.*” – George Calvert Thomasi Roeovi, Londýn 18./28. května 1624 – S. RICHARDSON (ed.), *The Negotiations*, s. 244.

20] Thomas Roe Alžbětě Stuartovně, Konstantinopol 18./28. října 1624 – tamtéž, s. 302.

Calvertovi o výhodách, kdyby se Bethlen přiznal do rodiny braniborského kurfiřta.^{21]} Ostatně právě Roeovi, respektive Alžbětě Stuartovně, se kterou své nápady sdílel, připisují někteří historikové autorství myšlenky na svatbu Bethlena s Kateřinou, sestrou kurfiřta Jiřího Viléma. K té skutečně nakonec došlo v předvečer vpádu v březnu 1626, ale to bychom příliš předbíhali.

Rok 1625 probíhal velmi hekticky. Od konce února Kristián IV. shromáždil vojsko a v červnu vytáhl do pole. Anglie pomohla Mansfeldovi s postavením nové armády, která se vyločila v Nizozemí. Obě akce ale nakonec nevedly k získání převahy, a tak rok 1625 přinesl hlavně boje na diplomatickém kolbišti.

S protihabsburským směrem politiky přišla též Francie pod vlivem prvního ministra Armanda-Jeana du Plessis kardinála Richelieu. Z pozdějšího vývoje víme, že právě Francie se ujala rozhovorů se Sedmihradskem jako první.^{22]} V dopise Bethlenovi z 24. května 1625 Roe psal, že se o těchto jednáních dozvěděl, detaily však neznal. Vyzýval Bethlena, aby sdělil své požadavky. Za svou osobu ale nemohl více konat, protože neměl pro další jednání instrukce, a proto byl ohledně případných anglických nabídek velmi skoupý. Vysvětloval svou zdrženlivost v rozhovorech se sedmihradským vyslancem nevhodností místa pro takové jednání a stáčil řeč na všeobecná prohlášení o nutnosti boje za „svobodu Německa a našeho náboženství“.^{23]}

Celý rok 1625 anglický vyslanec postupoval dle prvotních instrukcí o změně azimutu anglické politiky. Byl přesvědčen o Bethlenově touze dál bojovat, ale opakovaně si stěžoval na nedostatek zpráv z Londýna. Na jednu stranu energicky pobízel Turky k podpoře Bethlena v jeho činnosti v Uhrách a v poměru k císaři, ale vůči Bethlenovi vystupoval značně nejistě, neboť vlastně nevěděl, co mu může za Anglii slíbit.

Roeova frustrace rostla. Novému státnímu sekretáři Conwayovi v lednu 1626 napsal doslova: „*Nic jsem nezaslechl z Anglie už po mnoho měsíců. (...) Nebudu Vaše Lordstvo již rušit s touto věcí, dokud nepřijmu rozkaz a povzbuzení pokračovat.*“^{24]} Ještě před tím navíc žádal anglickou obchodní společnost o zaslání svého nástupce, protože původní smlouva na čtyři roky měla právě vypršet a Roe dával hlasitě najevo, že ho situace nijak netěší.^{25]}

21] Thomas Roe George Calvertovi, Konstantinopol 18./28. října 1624 – tamtéž, s. 304.

22] Ani ve zmíněných kvalitních studiích od Ágnes R. Várkonyi a Gábora Kármána nenalezneme o roli Francie v zapojení Bethlena do nového kola bojů bohužel víc než pár slov. Maja Depner datuje první kontakty francouzského vyslance ve věci války na začátek roku 1625 a čerpá tak z Gindelyho pojednání. Gindely tvrdí, že právě tehdy francouzský král vyzval otevřeně Bethlena k válce proti císaři za poskytnutí zahraničních peněžních subsidií. Paříž tak učinila otevřeně to, o čem Angličané teprve začali uvažovat. Depner ale píše, že toto tvrzení nelze z dostupných maďarských a sedmihradských pramenů doložit. M. DEPNER, *Das Fürstentum Siebenbürgen*, s. 110. Odkazuje na maďarskou práci Anton GINDELY, *Bethlen Gábor és udvara 1580–1629*, Budapest 1890.

23] Thomas Roe Gáboru Bethlenovi, Halahí's (?) 14./24. května 1625 – S. RICHARDSON (ed.), *The Negotiations*, s. 396.

24] Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 1./11. ledna 1626 – tamtéž, s. 480–481.

25] M. J. BROWN, *Itinerant Ambassador*, s. 160.

Anglie se ústy lorda Conwaye konečně k věci ozvala až v listopadu 1625, ale ještě mnoho dalších měsíců byl dopis na cestě. Roe měl podle králova sekretáře podporovat Bethlenovy kroky všemi prostředky a povzbuzovat jej k boji. Ale to nebylo vlastně nic nového. Nejspíše měly stačit nadále jen „*zdvořilosti a úsluhy*“, o kterých psal Conwayův předchůdce. Conway schválil všechny Roeovy kroky vůči Bethlenovi, ujišťoval o králově přízni, dál se ale vyslovoval velmi zdrženlivě a odmítal finanční nároky kvůli prázdné anglické pokladně.^{26]} Mladý Karel I. měl už brzy po svém nástupu na trůn po otcově smrti v březnu 1625 velké potíže pokrýt náklady na dvůr a chystané zahraniční akce. Parlament svolaný v létě mu umožnil jen velmi omezené subsidie a výprava anglické flotily ke španělskému Cádizu skončila v listopadu fiaskem.^{27]}

V dopisech z března a dubna 1626 Conway zmínil kromě informací o uzavření alianci s dánským králem a Nizozemím jeden pozoruhodný moment. V Londýně totiž panovalo jisté rozčarování kvůli tomu, že Bethlen vyslal svého agenta Matyáše Quadta primárně do Francie, nikoliv k anglickému dvoru. V obou dopisech Conway jménem krále odmítl jakoukoliv speciální dohodu s Bethlenem, neboť „*jeho hlavní požadavek jsou peníze, které je nemožné odtud obdržet*“. Navíc král nepovažoval Konstantinopol za vhodné místo pro vyjednávání spojení. I proto měl Bethlen co nejrychleji poslat svého diplomata, „*tak jak to již učinil vůči francouzskému králi*.“^{28]}

Anglické rozladění bylo v podstatě důsledkem prvenství francouzské iniciativy vůči Bethlenovi. Quadt neměl dostatečná oprávnění k jednání na haagském kongresu, na kterém se v listopadu při své cestě západní Evropou objevil. Sedmihradský kníže se o chystané konferenci dozvěděl se zpožděním. Jeho posel s dodatečně zasláným pověřením pro Matyáše Quadta se prý utopil na cestě v řece Tise.^{29]}

Conwayovy dopisy do Konstantinopole dorazily každopádně až po mnoha měsících. Dne 21. března si Roe stěžoval, že nedostal z Anglie žádnou zprávu pět měsíců a 10. července v dopise sekretáři tvrdil, že od něj nepřijal odpověď ohledně Bethlenovy věci dlouhých devatenáct měsíců (!).^{30]} Ať už

26] Edward Conway Thomasi Roeovi, SL 1./11. listopadu 1625 – tamtéž, s. 461.

27] K dění v Anglii např. Martin KOVÁŘ, *Král versus parlament. K formování a fungování parlamentní opozice vůči Karlu I. Stuartovi v letech 1625–1629*, in: Pocta prof. Janu Kuklíkovi, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 1 – 1998, Studia Historica XLVIII, Karolinum, Praha 2000, s. 115–124. Zde další literatura.

28] Edward Conway Thomasi Roeovi, SL 18./28. března 1625 (sic!) – S. RICHARDSON (ed.), *The Negotiations*, s. 492–493. Dopisy popisovaly výsledek jednání v Haagu a další okolnosti, proto můžeme s jistotou tvrdit, že dopis je z března roku 1626, nikoliv 1625. Další Conwayův list z 20./30. dubna 1626 je už datován správně – tamtéž, s. 502.

29] Poznámku o události na okraj zmiňuje G. KÁRMÁN, *Gábor Bethlen's Diplomats*, s. 795, pozn. 13.

30] Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 11./21. března 1626 a 30. června /10. července 1626 S. RICHARDSON (ed.), *The Negotiations*, s. 491 a 522.

přeháněl, či ne, v situaci praktické izolace od domovského centra mu nezbývalo než improvizovat podle zprostředkovaných zpráv, které dostával alespoň z Haagu a Benátek. Vytrvale pokračoval v přesvědčování anglických politiků o významu sedmihradského spojence, byť netušil, zda jeho listy vůbec adresátům dorazily.

Ještě v květnu 1626 Conwayovi psal: „*Je zcela bez pochyb, že diverze podniknutá na této straně způsobí mnohem víc, než kterákoliv jiná. Navíc bude levnější (...) Co jsou dva tisíce liber měsíčně k tomu, aby pozvedly mocného knížete s vojskem o 25 000 mečů za zády nepřítele?*“^{31]} V porovnání s asi 45 000 liber smluvně daných měsíčních subsidií Anglie dánskému králi a Mansfeldovi byl případný anglický podíl na částce určené Bethlenovi vsutku jen kapkou v moři. Pozoruhodný byl pak vyslancův argument, že kurzy pro směnu valut nikdy nebyly v Konstantinopoli výhodnější než právě teď.

Zásadní změnou prošel na sklonku jara roku 1626 postoj Francie, která dosud slibovala podporu boje proti Habsburkům. Paříž se však rozhodla ke smíru se Španěly v italských záležitostech kolem sporného území Valtelliny, důležitého alpského údolí na severu Itálie. Zprávy o míru mezi oběma stranami^{32]} zasáhly vlnou pesimismu celou protihabsburskou stranu od Benátek přes Nizozemí až po Dánsko. Ještě na začátku května totiž panovala víra v pokračování finanční, byť smluvně neukotvené podpory haagské koalici ze strany francouzského krále.^{33]} K tomu se přidávaly čím dál větší plochy Francie ve vztahu k Anglii, která se rozhodla podporovat hugenotské povstalce v La Rochelle.^{34]} Změny pařížského postoje ke konfliktu v Evropě se ale během léta jasně projeví i ve věci Bethlena. Až na konci léta se značným zpožděním z důvodu pomalého spojení s mateřskou zemí dával francouzský vyslanec ruce pryč od rozhovorů se sedmihradskými zástupci. Ochlazení nastalo i ve vztahu k Roeovi, který doufal, že změna nezapůsobí na Bethlena, a hodlal výpadek podpory francouzského spojence nahradit vlastní aktivitou.^{35]} Problémy se hromadily. Těžké spory zcela ovládly anglickou domácí politiku, kde parlament odolával snahám mladého krále Karla I. o vypsání nových daní a odmítal financovat jeho riskantní a nákladnou zahraniční politiku.^{36]}

31] Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 8./18. května 1626 – tamtéž, s. 510–511.

32] Smlouva v Monzónu formálně nese datum 5. března 1626, ale schválena byla Ludvíkem XIII. až později.

33] O daru 50 000 „korun“ (tedy écu) informoval Roea Thomas Nethersole z Haagu 3. května 1626 – tamtéž, s. 507.

34] O situaci v západoevropské diplomacii nás bohatě informuje zvl. J. O. OPEL, *Der niedersächsisch-dänische Krieg*, s. 495–518.

35] Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 6./16. září 1626 – S. RICHARDSON (ed.), *The Negotiations*, s. 547–550.

36] Dne 29. května psal Conway o tom, že parlament neodsouhlasil králem požadované daně, což pozastavilo jeho zahraniční plány. – Tamtéž, s. 518. Spory o daně, a zvláště o osud nepopulárního

Doposud jsme se nezmínili o Bethlenově tureckém patronovi. Zkusme to napravit. Nelze na tomto prostoru vměstnat ani ve stručnosti množství Roeových poznatků o fungování osmanské politiky a dvora inkriminovaných měsíců a let. V dopisech z Anglie, které diplomat dostával, se opakovaně objevovalo slovo „skandál“, neboť ten vskutku hrozil, pokud by byl „nepřítel Boží“ použit proti křesťanům.^{37]} Dodnes v Turecku oblíbenému Muradovi IV. patří v dějinách Osmanské říše místo posledního velkého bojovníka.^{38]} Murad však byl tehdy teprve čtrnáctiletý a jeho válečnické období mělo přijít až později. Téměř veškeré politické dění v centru říše zatím rozhodoval Velký vezír, sbor hlavních ministrů a sultánova matka Kösem.^{39]}

Turci se po míru s císařem v Budíně v létě 1625 plně orientovali na nebezpečí perské expanze v Mezopotámii. Přesto ale nehodlali nijak polevit v demonstraci síly v Uhrách a na začátku roku 1626 byl do funkce budínského paši jmenován paša Morteza známý svou bojovnou povahou. Už dříve navíc Vysoká Porta vydala souhlas s Bethlenovým záměrem uzavřít koalici s křesťanskými panovníky.^{40]}

V červnu 1626 dorazil k Bethlenovu vyslanec v Konstantinopoli vzkaz, že kníže hodlá podniknout brzy nový útok na císařské země. Turci zprvu odpověděli chladně, protože situace na bojišti s Peršany se značně zkomplikovala.^{41]} V retrospektivě si Roe kladl zásluhu na tom, že v daném okamžiku vystoupil na podporu Bethlenových požadavků a dosáhl u Porty toho, co sedmihradský vyslanec ne, totiž plného souhlasu s akcí proti císařským zemím.^{42]} Pozice budínského paši Mortezy není pro inkriminovanou chvíli vpádu plně zřejmá, ale z pozdějších vyjádření víme, že paša nedostal rozkaz účastnit se útoku po Bethlenově boku. Jeho úkoly měly být čistě defenzivní.^{43]} Věci se v Uhrách ale udály přece jen jinak, než si vládci Bosporu představovali.

lorda z Buckinghamu vyvrcholily ukončením parlamentu 15. června 1626. O událostech např. M. KOVÁŘ, *Král versus parlament*, zvl. s. 118.

37] Například v dopise Thomase Roea Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 6./16. září 1626 – S. RICHARDSON (ed.), *The Negotiations*, s. 547–551.

38] Murad IV. (1612–1640), doba vlády 1623–1640, syn sultána Ahmeda I. Až v dospělosti roku 1632 plně obnovil autoritu trůnu. Jeho vláda se považuje za konec období chaosu a nestability. Navíc Murad zvrátil nepříznivý vývoj válek s Persií o Mezopotámii a Kavkaz.

39] M. STRACHAN, *Sir Thomas Roe*, s. 152–153.

40] Samuel RICHARDSON (ed.), *The Negotiations*, s. 434–435.

41] Tamtéž, s. 547 a 558.

42] Thomas Roe Alžbětě Stuartovně, Konstantinopol 22. září / 2. října 1626 – tamtéž, s. 558. Bethlen žádal v té chvíli i o investituru své ženy v případě, že by náhle zemřel, aby císařská strana v Sedmihradsku nezískala v okamžiku bezvládní žádný prostor. Ohledně potvrzení investitury ale kníže musel čekat ještě několik měsíců.

43] Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 4./14. prosince 1626 – tamtéž, s. 579–580.

Vpád

„Bethlenův názor je, že se všechny síly koalice mají setkat přímo u Vídně; načez při první příležitosti Čechy, Slezsko i Morava setřesou své otrocké okovy.“^{44]}

Bez ohledu na postoj Anglie Bethlen podnikl osudový krok, když 6. července psal dánskému králi, že vyrazí do pole. Sice se zpožděním, ale přece přes všechny nesnáze, nedodělky a nedokonalosti připravoval tažení. Sedmihradský kníže v dopise zmiňoval vedle Mansfeldovy porážky u Desavy celou řadu „proměnných“ evropské politiky, od polské pozice a Tatarů, přes úlohu švédského krále Gustava II. Adolfa až po naději v zásah Moskvu proti Polsku. V celém dopise nepadlo ani slova o haagských spojencích Anglii a Nizozemí. Na závěr dopisu Bethlen zmínil naopak francouzského krále Ludvíka XIII.^{45]} Byla to náhoda? S ohledem na francouzské prvenství ve sbližování s Bethlenem a dosavadní ignorování sedmihradských požadavků ze strany Anglie to náhoda nejspíše vůbec nebyla.

Je příznačné, že se Roe dozvěděl o souhlasu Karla I. s jeho podporou Bethlenově akci u turecké Porty pouze zprostředkovaně, a to skrze benátského vyslance.^{46]} V jednáních se sedmihradskými zástupci však musel dál improvizovat, vyhýbat se slibům ohledně finanční pomoci, k nimž nebyl oprávněn, a přitom nedat nic o mlčení Londýna najevo. Oprávněně psal: *„Jsem nucen vše nechávat v nejistotě k mému velkému žalu a hanbě.“^{47]}* Navíc prý utrácel na dary tureckým hodnostářům vlastní prostředky. Přitom sedmihradští vyslanci zmírňovali požadavky čím dál víc. Jednání byla napjatá a pohár trpělivosti přetékal. Až v polovině července se diplomat radoval, že alespoň Conwayův list z května konečně obdržel. Ale i dál výměny dopisů činily problémy. Conway například psal 18. září z Anglie a divil se, že dostal Roeovy dopisy teprve z 30. června a 5. července.^{48]} Ale dvou až tříměsíční doba doručení pošty nebyla vůbec výjimkou, ba naopak, spíše lepším výsledkem.

O událostech vpádu do Slezska, na Moravu a do Uher se vyslanec dozvídal až po dlouhých měsících zpětně, byť čestné výjimky existovaly. Dne 16. září Roe například věděl skrze Bethlenův list o obsazení Slezska výmarskou

44] *„This is the judgment of Gabor, that the whole league should meete directly at Vienna; upon the first noise whereof, Bohemia, Silesia, and Moravia, would shake off their fetters of seruitude.“* – Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 16./26. července 1626 – tamtéž, s. 528.

45] Rigsarkivet København, Tyske Kancellis Udenrigske Afdeling, sign. 82–1, Ungarn-Valakiet, Gábor Bethlen Kristiánovi IV., Alba Iulia 6. července 1626.

46] Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 30. června/10. července 1626 S. RICHARDSON (ed.), *The Negotiations*, s. 522–524.

47] *„(...) and so I am enforced to leaue all in vncertynty, to my grieffe and shame.“* – Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 20./30. května 1626 – tamtéž, s. 516. Velmi podobně znovu 30. června / 10. července 1626 – tamtéž, s. 523–524.

48] Edward Conway Thomasi Roeovi, St. Martins Lane 8./18. září 1626 – tamtéž, s. 552.

a mansfeldskou armádou a do Anglie psal, že Mansfeld už je v Těšíně, což znamenalo „pouhé“ měsíční zdržení zpráv.^{49]} Koncem října ale Roe otevřeně přiznával, že informací o situaci na bojišti má velmi málo, a navíc pouze od Bethlena. Jen výběrově docházela avíza z Budína, ale ani ta nebyla příliš spolehlivá a vyslanec to věděl. Musel tak vzít s povděkem zprávy sedmihradského knížete, byť byly často nadsazené. Nebylo například pravdou, že se Mansfeldovi ve Slezsku otevřela i Vratislav a že její zástupci postupovali se spojenecskou armádou do Uher. Zajímavá je ve stejném dopisu zmínka o Bethlenově argumentaci vůči vyslancům uherského palatina, jimž prý měl dle svých slov povědět, že „*přichází osvobodit Uhry od tyranie Němců*“.^{50]} Jistou kreativitu v podávání skutečnosti projevoval i sedmihradský vyslanec, když například tvrdil, že Bethlen se touží utkat s Valdštejnem, ale konkrétní průběh tažení ukázal jasně, že opak byl pravdou.

Bethlen bezesporu doufal v tureckou asistenci, konkrétně v účast budínského paši Mortezy. Ten se do akcí vskutku aktivně zapojil a spolu s vojskem bosenského a ostříhomského paši sjednotil na samém konci září síly s Bethlenem. Sedmihradský kníže se ale oprávněně obával, že jeho turecký spojenec bude odvolán do války v Asii. Podle jedné z neověřených zpráv budínský paša Morteza začal akce v Uhrách prý mnohem rozsáhleji, než k tomu měl pověření, aby se tak stal vlastně potřebným tam, kde se s císařským vojskem rozhořel boj.^{51]}

Ještě na konci října 1626 Roe psal, že dorazil turecký jezdec z elitních jízdních jednotek (zvaných „*tmarli*“, popř. „*timariot*“) a donesl z bojiště v Uhrách dobré zprávy. O úspěších proti císařské armádě sice značně přeháněly, ale mnohem zajímavější bylo, že jezdec se ihned vracel na bojiště zpět, a to se třemi vestami, či „*obleky cí*“. Byla to zvláštní forma osmanského ocenění a povzbuzení pro boj. Vzhledem k okolům Vysoké Porty ve věci války je pozoruhodné, že tyto vesty byly určeny právě Bethlenovi, budínskému pašovi Mortezovi a ostříhomskému pašovi Mohammedovi.^{52]}

Na počátku listopadu Roe varoval, že osmanské „*ztráty před Babylónem jsou mnohem větší, než zvěsti*.“ Právě v této době znovu aktivně vystoupil ve vztahu Osmanské říše k Polsku, když prý prosazoval do jednání obou stran přidat do chystané smlouvy klauzuli, že jakýkoliv polský zásah nebo podpora útoku na Sedmihradsko bude vnímán jako porušení míru s Tureckem.^{53]}

Během podzimních měsíců panovala kolem událostí v Uhrách nejistota a Roe ji jen stěží mohl překonat. V prosinci již proskakovaly zvěsti o Bethlenově

49] Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 6./16. září 1626 – tamtéž, s. 549.

50] Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 22. října 1626 – tamtéž, s. 565.

51] Tamtéž, s. 566.

52] Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 28. října / 7. listopadu 1626 – tamtéž, s. 572.

53] „*The loss before Babilon being much greater then the fame*.“ – Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 1./11. listopadu 1626 – tamtéž, s. 571.

příměří s císařem. Anglický vyslanec v Benátkách Isaac Wake psal do Konstantinopole, že je zmaten. Slyšel totiž o úspěších sedmihradského knížete,^{54]} ale na druhou stranu se dozvěděl o Bethlenově poselstvu do Vídně. Wake přiznával, že tomu nerozumí: „*Je to hádanka, kterou nemohu rozluštit. (...) pro velkou vzdálenost nemohu vidět do jeho akci.*“^{55]}

Dvojnásobné zprávy se dozvěděl velmi brzy Roe i z jiných zdrojů. Dne 14. prosince psal lordu Conwayovi, že „*kurýr od sedmihradského knížete přinesl v jedné ruce oheň a v druhé vodu.*“^{56]} Posel informoval, že Bethlen dosáhl úspěchů proti císařským. Zprávy, jak pobil a zajal na 10 000 nepřátel, zněly samy o sobě přehnaně, ale měly je doložit tři stovky zajatých německých a uherských vojáků, které jako důkaz posílal paša Morteza sultánovi. Je pravděpodobné, že se jednalo o ty samé tři (respektive tehdy ještě čtyři) stovky císařských, o kterých mluvil sasko-výmarský rada Abraham Richter po návštěvě tureckého tábora u Sečan u řeky Ipel' v polovině října.^{57]} Stejný posel ale přinesl i zcela jiné zprávy. Bethlen totiž prý začal vyjednávat s císařem a brzy uzavřel příměří (11. listopadu). Roe o tom dlouze rozvažoval a prorokoval, že to Bethlenovi přinese jen hanbu, „*když zazáří jako meteor, který si získá mnoho pozornosti a obdivu, leč nezanechá žádný výsledek*“ a že jistě nebude nikdy spát klidně bez uherské koruny, které se už jednou dotkl. Roe věřil, že kníže chce císaře snad jen zabavit a bez spojenců jistě mír neuzavře, nebo že určitě na jaře obnoví válku. Snad se jen chtěl zbavit Turků „*unaven jejich společností.*“^{58]}

Všechny tyto naděje byly však liché. Vyslanec to zatím netušil. Zvěsti o příměří sedmihradského knížete s císařem neustávaly, a naopak zpřesňovaly svůj obsah. Na konci prosince Roe do Anglie hlásil, že Bethlen se chystá uzavřít mír a propustit vojsko. Kupodivu stále důvěřoval v obrat, či vysvětlení. „*Kdo nic neví, všeho se bojí. (...) Jsem přesvědčen, že Bethlen nemá důvod učinit mír; ale jen překonat zimu a obnovit válku na jaře. (...) Věřím, že pokud se Bethlenovi dostane podpory od jakékoliv strany, nikdy neuzavře mír bez zisku uherské koruny.*“^{59]} Brzy na to přiznával: „*V této velké nejistotě zpráv jsem zmaten, co vlastně Jeho Lordstvu psát.*“^{60]}

54] Jmenoval i pravdivou informaci o zajetí císařských plukovníků Jindřicha Šlika a Lorenza della Maestro.

55] „*(...) which is a riddle that I cannot unfold. (...) but at so reate a distance I cannot see so cleare into his actions.*“ – Isaac Wake Thomasi Roeovi, Benátky 3. prosince 1626 – tamtéž, s. 578.

56] „*Vpon the 30th Nouember, here arriued another carrier from the prince of Transyluania, who brings fire in on hand, and water in the other.*“ – Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 4./14. prosince 1626 – tamtéž, s. 579–580.

57] Gottlob Ephraim HEERMANN, *Beytrag zur Ergänzung und Berichtigung der Lebensgeschichte Johann Ernsts des Jüngern Herzogs zu Sachsen Weimar etc.*, Weimar 1785, s. 90–94.

58] „*I haue not spared to press what jealousy this outward leuities will bring to his freinds, what dishonor to himselfe, to rise and goe out like a meteore, fuller of gaze and woonder then effect (...) the prince was weary of the Turkes company.*“ – S. RICHARDSON (ed.), *The Negotiations*, s. 579.

59] Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 20./30. prosince 1626 – tamtéž, s. 585.

60] Týž témuž, 3./13. ledna 1627 – tamtéž, s. 589, stejně i 13./23. ledna – tamtéž, s. 594.

Zprávy o Bethlenově míru s císařem (20. prosince) se rychle šířily Evropou všemi směry. V lednu pak přicházely zvěsti, které zmátek pouze zvěštovaly. Vyslanec ještě v polovině ledna netušil o úmrtí Mansfelda na konci listopadu. Věděl ovšem, že se generál chystal na cestu do Benátek, neboť od něj ještě z doby pobytu u vojska v Tekově pod Štiavnickými vrchy přijal dopis. Dozvěděl se tak o plánu zverbování nového vojska a jeho vedení přes Dalmácii a Bosnu. Roe považoval plán za velmi odvážný. Nepočítal však, že by jej Benátčané přijali, protože se snažili o mír s císařem. Za svou osobu ale sliboval takový ambiciózní manévř podporovat. Mansfeld tedy vskutku neopouštěl uherské území v depresích, jak bychom si mohli myslet. Naopak, jak bylo pro něj typické, opět hýřil nápady. Směr případného nového útoku měl směřovat i na Štýrsko a Korutany. Generálova smrt však přerušila vše, o co se snažil. Roe se tuto novinu dozvěděl od Wakea z Benátek, který do Konstantinopole varoval: „*Jakou změnu nehoda způsobí v těch krajích, brzy uvidíme na postupu sedmihradského knížete.*“^{61]}

Mansfeldští důstojníci, kteří do severní Itálie dorazili již bez velitele, přinesli nemálo zpráv z uherského bojiště. Wake Roeovi psal, že Bethlen si prý stěžoval u Porty na chování francouzského vyslance. Zpráva znovu zapadá do kontextu událostí, kdy se již plně projevovala francouzská neochota dále se angažovat ve válce proti císaři. Kníže svoji stížnost doplnil slovy, že to byl právě francouzský vyslanec, který ho jako první lákal do akce s ujištěním, že má v rukou již peníze od francouzského krále. Nyní však ani neodepisoval na Bethlenovy listy.

Kníže informoval o dění v Uhrách i svého vyslance u Vysoké Porty. Zprávy sice došly až v polovině ledna, ale i tak byly Thomasi Roeovi první obsáhlejší informace o příměří. Bethlen vysvětloval svoje jednání s císařem tak, že bylo učiněno až po diskusi, které se účastnili komisaři a důstojníci dánského krále a Mansfelda, a dokonce také zástupci Moravy a Slezska. Tak alespoň věc Roeovi tlumočil Bethlenův agent u Porty. Ten dokonce tvrdil, že dánský komisař z jednání odjel spokojen, což nebyla vůbec pravda. Podle sedmihradské verze událostí bylo mezi jednotlivými zástupci přítomných spojeneckých stran v Kremnici dohodnuto, že obnova jednotek výmarské a mansfeldské armády

61] „*What alteration this accident will produce in those parts, wee shall shortly see by the proceedings of the prince of Transilvania.*“ – Isaac Wake Thomasi Roeovi, Benátky 22. prosince 1626 – tamtéž, s. 586. O útoku na Štýrsko se zmínil anglický sekretář Conway v dopise Roeovi již 28. prosince. Ačkoliv mu nebyl Karel I. nakloněn, je pozoruhodné, že v Anglii o plánu věděli již tak brzy. Celou druhou polovinu roku 1626 se rozvíjel naopak jiný plán anglické diplomacie, a to vybudování nového vojska pod velením bádenského markraběte, mimo jiné i za peníze Savojska a Benátska. Přes veškeré peripetie tato idea zapadla zrovna tak jako Mansfeldův plán na atak Štýrska. Isaac Wake Thomasi Roeovi, Benátky 13. ledna 1627 – tamtéž, s. 593. Poslední Mansfeldovy plány podrobně ukazuje (byť bez využití Roeovy korespondence) Walter KRÜSSMANN, *Ernst von Mansfeld 1580–1626. Grafensohn, Söldnerführer, Kriegsunternehmer gegen Habsburg im Dreißigjährigen Krieg*, Berlin 2010, s. 619–631.

se musí stihnout do jara a že jí pomohou „*the barons of Moravia and Silesia*“. Bethlen pak sliboval, že v červnu napadne Rakousy a „*učini je sídlem války*“. Stěžoval si však, že dosud zatím nic nedostal ze slibovaných subsidií.^{62]}

Stojí jednoznačně za pozornost, jak se kupodivu až v lednu 1627 Roe dozvídal od svých anglických kolegů i nadřízených zprávy o srpnové bitvě u Lutteru. Právě porážku dánského krále zmiňoval Bethlen opakovaně dánským a mansfeldským důstojníkům jako jeden z důvodů stažení se z konfliktu.^{63]} Bethlenovo chování v podstatě naznačovalo jeho roztrpčení, že se opakuje rok 1623, kdy vyrazil na západ v marném očekávání spojeneckého tažení z Říše. Z úst vyslance Wakea (i státního sekretáře Conwaye) překvapivě padlo hodnocení bitvy u Lutteru naprosto odlišné. Zbylo dokonce místo pro optimismus. Wake nebral bitvu nijak osudově. Dánský král podle něj ukázal kuráž, ale teď jistě ukáže i svůj um. Přes veškerá negativa Kristián IV. prý „*svou šikovností znovu shromáždil zbytky rozbité armády*“, předvedl kvalitní tahy vojska a zastavil příval nepřítelů na sever. „*Jeho Veličenstvo má, zdá se, to lepší ze hry*“, hodnotil události z povzdálí Wake.^{64]}

Ačkoliv se jednalo více o přání než o realitu, bitva nakonec opravdu neměla takový dopad, jak se Bethlen obával. Tilly jí nevyužil k postupu na sever. To už ale nebylo rozhodující. Po Desavě druhá velká porážka dánské strany odrazovala sedmihradského spojence od dalších akcí. V podobném duchu psal Roe do Londýna: „*Začínám pochybovat, zda neštěstí v Německu nezměnilo smýšlení knížete*.“^{65]}

Skeptický byl vyslanec i ohledně nálady Turků: „*Nemůžeme doufat, že se tento stát bude kvůli našim argumentům ve věci angažovat. A jak bude Bethlen bez Turků pokračovat, je vzhledem k jeho závislosti věcí velkých úvah*.“^{66]} Vysoká Porta chtěla po zprávách o katastrofě osmanského vojska u Babylonu a o dalším ústupu v Mezopotámii co nejrychleji mír na uherské hranici. Významní ministři obviňovali budínského pašu Mortezu za vzniklý stav a měli v úmyslu donutit Bethlena, aby mír Osmanské říše s císařem plně akceptoval a dodržoval.

62] „(...) and march directly into Austria, to make that prouince the seate of the warr.“ – Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 18. ledna 1627 – S. RICHARDSON (ed.), *The Negotiations*, s. 597.

63] Rigsarkivet København, fond Tyske Kancellis Indenrigske Afdeling A: Perioden til 1670, sign. A 149, Krigskommissær Joachim Mitzlaffs relation, 1627, fol. 15a–17 b.

64] „(...) by his dexterity he hath recollected the reliques of his broken army, and so wearyed Tilly with cunctation, (...) but, in all appearance, his majesty is likely shortly to haue the better of the game.“ – Isaac Wake Thomasi Roeovi, Benátky 3. prosince 1626 – S. RICHARDSON (ed.), *The Negotiations*, s. 578–579.

65] „I began to doubt, that the disasters in Germany had changed the princes thoughts.“ – Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 18. ledna 1627 – tamtéž, s. 598.

66] Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 13./23. ledna 1627 – tamtéž, s. 594–595.

Nad Mortezevým osudem se obrazně řečeno stahovala tmavá mračna. Právě během ledna Roe pašovi prorokoval, že pokud nebude dostatečně prosazovat válku v Uhrách, bude jistě brzy odvolán do boje s Peršany, kde ho přinejlepším čeká jen země zatížená hladomory a bez jakékoliv kořisti. Během komunikace se sedmihradským vyslancem v lednu Roe zjistil, že Bethlenovým záměrem bylo dokonce poslat Mortezu do Konstantinopole, aby Portu pro válku v Uhrách získal osobně. Angličan to ale považoval za velkou chybu a požadoval zastavení takového kroku. Oprávněně se obával, že by Morteza neodjel z hlavního města živý. Naopak, bylo důležité udržet bojovně naladěného pašu mezi jeho vojáky v Budíně, protože jen tak mohl pokračovat v narušování osmansko-habsburských vztahů na hranici.^{67]}

Na přelomu ledna a února došlo k událostem, které soudobé skeptiky vůči Bethlenově roli jistě překvapily a mají sílu překvapit dodnes. Bethlen totiž podnikl nevhodný tah, který klade nad jeho chováním další otazník. Anglický vyslanec se na začátku února dozvěděl, že kníže poslal dopisy osmanské vládě dvoji cestou, jednak vezírovi, tedy hlavě sultánova dvora v době, kdy Velký vezír byl toho času v Asii na bojišti s Peršany, a jednak přímo sultánovi přes jeho nejbližší služebníky.

Jeho dopis vzbudil u mladého sultána mimořádný zájem. Murad IV. se prý rozhodl okamžitě dát Bethlenovi odpověď a povzbudit ho k boji. Následně pozval vezíra k jednání a ukázal mu obdržené dopisy. Vezeír byl poté podle Roeova podání velmi rozzloben a obvinil sedmihradského vyslance z jednání, jako by neměl on sám plnou důvěru.^{68]} Nejspíše vskutku neměl.

Muradův přímý zásah dokazuje, že odhodlání bojovat s císařem bylo v řadách nejvyšších hlav říše mírně řečeno značně nevyrovnané. Roe nastalý vývoj pochopitelně vítal a v dopise Bethlenovi jeho kroku s dvoji korespondencí tleskal.^{69]} Murad IV. byl sice teprve čtrnáctiletý mladík, ale už projevoval své válečnické vlastnosti, které v dospělosti plně rozvinul. Reakce mladého sultána však měla jen velmi omezený význam. Právě kvůli svému věku ještě nedržel otěže vlády v rukou a v centru říše převládly hlasy pro mír s císařem.

Roe díky této události zůstal ještě na chvíli optimistou. Po sultánově intervenci tvrdil: „*Doufám, že Bethlen ve své snaze se proslavit nepromarní příležitost skrze ubohou a nečestnou recidivu.*“^{70]} O málo později se ale opět uchyloval k pesimismu: „*Jestli Bethlen znovu zklame, budu poslední, kdo se to dozví.*“^{71]}

67] Thomas Roe Gáboru Bethlenovi, Konstantinopol 3./13. ledna 1627 – tamtéž, s. 590; a 5./15. února 1627 – tamtéž, s. 612.

68] Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 31. ledna / 10. února 1627 – tamtéž, s. 601–603.

69] Thomas Roe Gáboru Bethlenovi, Konstantinopol 5./15. února 1627 – tamtéž, s. 612.

70] Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 17./27. února 1627 – tamtéž, s. 617.

71] Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 3./13. března 1627 – tamtéž, s. 624.

Je paradoxní, že právě po Bethlenově příměří s císařem se konečně pohnuly ledy ve věci formálního začlenění Sedmihradska do haagské aliance. Události na bojišti ve střední Evropě šly zcela odlišným tempem než v diplomatických kruzích. K uzavření smlouvy spojenců se Sedmihradskem došlo až 30. listopadu 1626. Do jara pak Bethlenův vyslanec Quadt sbíral podpisy dánského krále a nizozemských stavů. Karel I. slíbil za Anglii první splátku subsidií až na červen 1627.

Kupodivu to byl právě Kristián IV., od kterého subsidie přes Konstantinopol skutečně dorazily. Stalo se tak na konci prosince 1626. Je pravda, že peníze nebyly původně dánské. Kristián jen využil nizozemské subsidie určené jemu samému jako kredit, když požádal Haag o zprostředkování platby 30 000 tolarů. Roe v okamžiku, kdy se o doručení směnek do Konstantinopole dozvěděl, nepochyboval, že se jedná původně o anglické peníze. O stavu pokladny Karla I. měl zkreslené představy.^{72]} Na mírová ujednání Bethlena s císařem neměly zaslané finance již žádný vliv.

Dlouhé měsíce nebylo jasné, zda sedmihradský kníže mír s císařem opravdu uzavřel. Mnozí tomu nemohli, a ani nechtěli, uvěřit. Těž nejvyšší tuřečtí hodnostáři odmítali přijmout fakt, že by tak Bethlen učinil bez vědomí Vysoké Porty. Problém předávání informací pokračoval, protože až teprve koncem května 1627 Roe do Anglie psal (navíc stále velmi nejistě) o událostech, které se staly na Slovensku na přelomu prosince a ledna. Nyní konečně věděl, že výmarské vojsko přijalo zbytky Mansfeldova sboru a uštědřilo několik porážek císařským na Moravě a ve Slezsku. Prý se pod tímto dojmem Bethlen chystal znovu do boje. Roe přiznával, že od Bethlena nepřijal žádný dopis už několik měsíců. Dokonce ani s Turky prý kníže od lednového listu sultánovi již vůbec nekomunikoval. Teprve na konci března se vyslanec dozvěděl z habsburských zdrojů detaily tři měsíce staré mírové smlouvy. V následném rozhovoru se sedmihradským agentem padlo mnoho tvrdých slov a výměna názorů nebyla nijak příjemná.

Roe nechtěl ale před vývojem událostí sklopit hlavu, „*neboť co bylo Bethlenovým úmyslem zajít až tak daleko, neumím rozluštit bez jeho vlastního klíče drženého v jeho hrudi. Přece tu ale nebudu sedět tiše.*“^{73]} O dva týdny později psal znovu a téměř poeticky obhajoval Bethlenovu pozici: „*Uznávám, že tento způsob Bethlenova postupu je nebezpečný a podezřelý jak přátelům, tak nepřátelům. Ale nikdo nemůže změnit přirozený stav věcí. I nejlepší umělec musí hrát podle vlastností svého hudebního nástroje.*“^{74]} Na konci května

72] Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 20./30. prosince 1626 – tamtéž, s. 585.

73] „(...) but how he will keepe it, or what his meaning hath beene to proceed so far, I cannot decyphar, without his owne key, kept in his bosome. Yet I have not sate still (...)“ – Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 5./15. dubna 1627 – tamtéž, s. 631.

74] „I confess this kynd of proceeding of Gabor is as dangerous and suspitious to friends as enemies, but no man can alter nature, and the best artist must woorke according to the

přiznával, že „záležitosti v Uhrách spí.“^{75]} Diplomatické reje kolem Bethlenovy pozice u turecké Porty vskutku ustaly.

Epizoda jmenování nového vrchního velitele výpravy

Vraťme se na okamžik o pár měsíců zpět. Po smrti Mansfelda na cestě Bosnou zemřel na nemoc výmarský vévoda Jan Arnošt ve slovenském Martině 14. prosince 1626. Tím ztratila armáda své velitele. Dánský král neměl v úmyslu nad svým „slezským“ vojskem ztratit kontrolu. Příliš aktivy na jeho posílení sice nevyvíjel, přece ale vznikl plán, jak obnovit velení zásahem zvnějšku. Sledujeme-li korespondenci vyslance Roea, ani zde tato otázka nezapadla. Naopak. Brzy po obdržení zpráv o úmrtí Mansfelda a Jana Arnošta přišel vyslanec s návrhem, že by jejich místo velitele mohl zaujmout Jindřich Matyáš Thurn.^{76]}

Český emigrant byl známou postavou v celé Evropě a bezesporu platil za nesmířitelného bojovníka proti habsburské straně a zkušeného válečníka. Jak jsme již zmínili výše, Roe se s ním osobně znal, když na přelomu let 1622 a 1623 Thurn pobýval v Konstantinopoli. Ačkoliv byli tehdy protivníky, Thurnovo renomé Roe od počátku uznával (byť se skepti ohledně generálova diplomatického umění). Thurn byl v době vpádu velitelem vojska benátské republiky a vyjednáváním jeho propuštění z italských služeb byl pověřen vyslanec Wake. Roe se na začátku února 1627 rozepisoval o tom, jak může invazní sbor Kristiána IV. a zbytky mansfeldského vojska v Uhrách přežít zimu. Ačkoliv Bethlen sliboval podporu a navenek tvrdil, že se postará o zásobování, ani jeho anglický sympatizant si nebyl jeho sliby jistý. Naopak rozvíjel úvahu, že pokud v Uhrách bude vojsko strádat, situaci zachrání pomoc z Moravy a Slezska. A právě k její organizaci se podle jeho názoru hodil Thurn, neboť „*on je jediný muž schopný přimět je k obecnému povstání.*“^{77]}

Počátkem května 1627 Thurn opustil území republiky. Cestoval však jinam, než navrhoval Roe, totiž přes Švýcarsko a Francii na bojiště v Dolnosaském kraji.^{78]} Je symbolické, že ve stejném dopise, v jakém Wake informoval

propertye of his instrument.“ – Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 21. dubna / 1. května 1627 – tamtéž, s. 638–642.

75] „*The affayres of Hungarye are asleepe, or in their wane.*“ – Thomas Roe lordu Buckinghamovi, Konstantinopol 19./29. května 1627 – tamtéž, s. 647.

76] Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 31. ledna / 10. února 1627 – tamtéž, s. 601.

77] „*He was generall of Moravia, beloued and followed of all the religion, and if ther be no new cause to auert the affection of those prouinces, he is only the man likely to draw them to a generall reuolt.*“ – Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 3./13. února 1627 – tamtéž, s. 609.

78] O. ODLŮŽILÍK, *Povstalec a emigrant*, s. 40. Dne 6. května opustil prý Thurn Brescii, viz Isaac Wake Thomasi Roeovi, Benátky 22. května 1627 – tamtéž, s. 644; Thurnův dopis z cesty například z Calais už z 19./29. června viz RA København, TKIA, sign. A 96, *Inkomne breve*

Roea o odjezdu Thurna, psal i o brzkém příjezdu jiného hráče do Benátek. Chystal se totiž sejít s magdeburským administrátorem Kristiánem Vilémem z rodu Hohenzollernů. Cíl administrátorovy cesty byl jasný: Dánská enkláva na pomezí Moravy a Slezska a vojsko, které tam dánský válečný komisař Mitzlaff spolu s dalšími důstojníky vybudoval. Wake uváděl, že armáda má snad až 20 000 vojáků. Bylo to přehnané, ale i tak se jednalo o značnou sílu. Přes všechny obtíže vyslanec vyzdvihoval význam „slezského“ vojska pro válečné dění.

Wake se též blíže roze-psal o důvodech vyslání Kristiána Viléma na tuto pozici. Podle jeho slov prý administrátor dychtil po samostatné armádě již delší dobu. Dánský král navíc chtěl poslat do Slezska osobu, která k oblasti měla nějaký vztah. Kristián Vilém byl mladším bratrem nepokojného krnovského knížete Jana Jiřího, který přišel o majetek po potlačení své akce v letech 1621 až 1622. Krnovský odešel do emigrace na východní Slovensko, kde roku 1624 zemřel. Jeho knížectví císař zabavil už roku 1622 a dal v léno jednomu ze svých nejméněšších, Karlu z Lichtenštejna. V příbuzných Jana Jiřího žila naděje na zvrat a restituci rodového majetku. Několik listin ve Slezském stavovském archivu v Opavě dokazuje, že se snažili po porážce Jana Jiřího na Ferdinanda i na krnovské stavy ve věci působit.^{79]} Jedním z aktivních Hohenzollernů byl právě Kristián Vilém. Ten ostatně Krnov uváděl i ve své titulatuře. Nutno dodat, že ve svém rodu nebyl zdaleka jediný, ani poslední, kdo tak činil.

Výběr kandidáta na velitelský post ve Slezsku tedy měl své politické pozadí. Angličtí diplomaté včetně Roea zdůrazňovali naději, že administrátor zapůsobí svou osobností na sedmihradského spojence.^{80]} Od Bethlenovy svatby s hohenzollernskou princeznou ostatně byli příbuzní. Ve vyslání administrátora do Slezska došlo ke značnému zpoždění. Cesta navíc vedla velkým obloukem západní Evropou přes Francii a Švýcarsko. Kristián Vilém dorazil do severní Itálie až na počátku července, kdy zbraně Valdštejnovy armády již začínaly hřmět v ofenzivě proti dánské enklávě. V Benátkách administrátor ještě dlouho otálel.

Diplomatické dohry na Bosporu

K turecké Portě na konci června 1627 po dlouhém a napjatém očekávání dorazili Bethlenovi vyslanci. Prakticky ihned došlo k nervózní a vzrušené výměně názorů s agenty Anglie a Nizozemí.^{81]} Schéma bylo jednoduché a již tolikrát

alfabetisk ordnede, složka Breve fra Grev Heinrich Mattias af Thurn 1627–1629 og uden Datum.

79] Radek FUKALA, *Jan Jiří Krnovský. Stavovské povstání a zápas s Habsburky*, České Budějovice 2005, s. 296.

80] Thomas Roe Edwardu Conwayovi, Konstantinopol 16./26. června 1627 – S. RICHARDSON (ed.), *The Negotiations*, s. 654.

81] Roe popisuje jednání v dopise Conwayovi. – tamtéž, s. 651.

opakované: jedna strana vyžadovala splnění závazků druhé a sama se vymlouvala ze svých slibů. Místo našlo i slovíčkaření a rétorické úskoky. Sedmihradští vyslanci byli sice tváří v tvář Roeově atakům donuceni k prohlášení, že Bethlen je připraven zvednout zbraně a poslat do pole 15 000 Uhrů na pomoc dánské armádě ve Slezsku, v realitě války to však nic neznamenalo. Naproti tomu Roe byl donucen k jasnému vyjádření, zda už má peníze od anglického krále slíbené Bethlenovi na červen. Roe později přiznával, že byl v úzkých, improvizoval a pouze předstíral, že peníze dostal a má ve své moci je vyplatit.

Bethlen se přes veškeré naděje mnohých zúčastněných již ze svého sídla v Alba Iulii (madř. Gyulafehérvár) nepohnul. Svému vyslanci do Konstantinopole napsal po dlouhém mlčení dopis až na konci léta a opět si stěžoval na nevyplacení spojeneckých subsidií, prázdné sliby Anglie a diplomatické klíčky. Zatímco dánská enkláva na Moravě a ve Slezsku se rozsypala jako domeček z karet, další diskuse diplomatů ve vzdálených koutech Evropy se ve své podstatě motaly v kruhu. Po dlouhém mlčení se ozvala i Anglie, ale ještě mnoho měsíců mělo uplynout, než dopis státního sekretáře Conwaye dorazil k adresátovi. Lord Edward překvapivě uznával, že dlouho nenapsal, ale na omluvu v podstatě nic nepřinesl. Tvrdil však, že v Anglii vznikla vůči sedmihradskému knížeti velká nedůvěra. „*Už je pozdě na úvahy o tom poslat peníze,*“ psal doslova a pokrytecky poukazoval na sedmihradské otálení a nejisté chování, aniž by samozřejmě jakkoliv zmiňoval zanedbání z vlastní či královny strany.^{82]} To byla v podstatě tečka za celým vlažným angažmá Londýna v získávání sedmihradského spojení.

Skutečný konec nadějí zainteresovaných anglických diplomatů přinesly dopisy o rozpadu dánské „slezské“ armády. Jednu ze zpráv podal magdeburský administrátor přímo Roeovi. Kristián Vilém dorazil do Sedmihradska, ale dál do Opavy již nepokračoval. Jeho cesta přes polovinu Evropy byla zbytečná. Z Bethlenova sídelního města psal, že dánské vojsko bylo poraženo, jízda uprchla na sever a pěchota byla rozbita nepřátelskou silou.^{83]}

Anglický vyslanec Roe musel spolknout hořké pilulky vlastního omylu. Byl to právě on, kdo tak dlouho za sedmihradské požadavky ve vztahu k Londýnu bojoval a uzavření spojení halasně podporoval. V dopise Bethlenovi z října přiznával svou „*zmatenost, co psát a jak mlčet.*“ Kníže se mu totiž sám neozýval a Roe vůbec nerozuměl jeho záměrům, zda chce vést válku, či zachovat mír. Přes turecké sliby podpory, byť byly jakkoliv váhavé, a též přes formální přistoupení Sedmihradska k haagské alianci ve Westminsteru (30. listopadu 1626), Bethlen do boje nevytáhl. Roe varoval knížete slovy, že „*soukromé podniky mohou být započaty a odloženy podle libosti*“ na rozdíl

82] „(...) but esteemes it too late to thinke of the sending of money to be deposited there.“ – Edward Conway Thomasi Roeovi, Londýn St.Martins Lane 8./18. září 1627 – tamtéž, s. 677–678.

83] Kristián Vilém Thomasi Roeovi, Alba Iulia 18. září 1627 – tamtéž, s. 678–679.

od těch, které se dotýkají boje států a říší, „zde není nic mezi vrcholkem hor a propastí.“^{84]} Slova se však měnila v hrách a Bethlen se stal stěnou, na niž nic nepůsobilo. Angličan se rozešel s prosedmhradským směrem, který v řadách kolegů tak dlouho hájil. „Divím se sám sobě, že jsem mohl mít vůbec nějakou víru v takové proteánské přeměny,^{85]} které snad jednou mohou vytvořit dobrou pověst a dobré poučení pro svět, totiž dávat si pozor na ty, kteří vystavěli svou vlastní velikost na špatných a falešných základech.“^{86]} I zde začíná příběh o nespolehlivém Bethlenovi, příběh, který má řadu diskutabilních a nejednoznačných momentů. Sám Roe si totiž mohl vzpomenout na soustavné ignorování svých doporučení Londýnem.

Závěr

Osud výpravy do středu Evropy vyvolává nutně otázky, proč se slibná akce nedočkala očekávaného úspěchu. Klíčovým bodem pro vývoj výpravy byl postoj aliance k sedmhradskému knížeti. Právě zde nám v zodpovězení otázek pomáhá zachovaná korespondence anglického vyslance Thomase Roea. Tradovaný obraz nespolehlivého Bethlena vystupuje nejen pro období před vpádem nedůvěryhodně.

Víme, že již v době haagských jednání došlo k chladnému anglickému přijetí zpráv od sedmhradského vyslance Quadta. Věc měla svou genezi a v odhalování příčinných vztahů jsme byli nuceni jít až k událostem let 1623 až 1624. Teprve tehdy anglické centrum opouštělo politiku smířlivého soužití s habsburskou stranou.

Bethlen hledal prvotní oporu ve Francii, která jej oslovila dříve a nebránila se (oproti Anglii) příslibům finančních subsidií. Ale brzké stažení Paříže a její roztržka s Londýnem opět zamíchaly figurami na evropské šachovnici, nyní ovšem v neprospěch protihabsburské aliance. Sedmhradský kníže, poučen vojenskými akcemi roku 1623 a ztrátami z mírových jednání s císařem roku 1624, hledal jistotu v nejistém a rychle se měnícím konfliktu. Proto požadoval jasné smlouvy, finanční závazky a vojenské posily akcím, které měl z východní „fronty“ proti Vídni vést.

Nestabilní anglická zahraniční politika a platebně neschopný anglický dvůr nebyly partnery pro vychýlení vah v neprospěch habsbursko-katolické

84] Thomas Roe Bethlenovi, 12./22. října 1627 – tamtéž, s. 689.

85] Próteus byl dle řeckých mýtů mořským bohem, synem Poseidóna. V zápase s Menelaem se mnohokrát proměnil, ale nakonec vysílen přijal svou vlastní podobu a uznal porážku.

86] „I wonder at my selfe, that I could haue any fayth in such Protean varieties; which perhaps in tyme may make a good fable, and a good morall to the world, to také heede of those that haue built their owne greatnes upon wicked and false foundations.“ – Thomas Roe Isaacu Wakeovi, Konstantinopol 3./13. října 1627 – tamtéž, s. 695–696.

strany. Osobní nasazení jednotlivců typu Thomase Roea na tom mohlo sotva co změnit. Je příznačné, že dopisy, které si Roe posílal s předním rádcem Karla I., lordem z Buckinghamu, během inkriminovaných měsíců 1626, ba dokonce i z léta 1627, kdy nad dánským vojskem ve Slezsku visel Damoklův meč, se týkaly hledání antických památek v Řecku a politická témata zmiňovaly pouze okrajově. Na druhou stranu musíme dodat, že Roe byl závislý z titulu své funkce především na státním sekretáři Conwayovi. Ale ani ten neprojevil pochopení pro věc války v jihovýchodní Evropě.

Jeden ze smrtících úderů celému tažení zasadila zpráva o porážce dánského krále v bitvě u Lutteru. Druhá velká porážka sil haagské koalice roku 1626 odrazovala Bethlena od dalšího angažmá. Bethlen se rozhodl uzavřít příměří, protože naděje na vítězství se ztrácela. Vůči spojencům omlouval svůj obrat mimo jiné tureckou neochotou dál podporovat boj na západní hranici říše, když na východě Turci ustupovali Peršanům.

Opět díky Roeovi víme, že ani poměry v Konstantinopoli nebyly jednoznačné, byť slibný zásah mladého sultána Murada ve prospěch války v Uhrách zůstal jen epizodou. Události ve Zlatém rohu nebo působení budinského paši Mortezy svědčí jak o různém postoji osmanských autorit k válce s Habsburky, tak kladou další otazník nad Bethlenovým nevyzpytatelným jednáním. Sám kníže si evidentně pohrával s myšlenkou nové války s císařem i po krachu podzimního tažení. Věci se ostatně mohly vyvíjet různě i na Západě, proto chtěl být připraven.

Pokud byla pro západní spojence problémem zprvu Bethlenova nedůvěryhodnost či upřednostňování francouzského krále, v praktické přípravě spojení a vlastního tažení nabíraly význam prosté geografické skutečnosti a stav komunikačních kanálů. Předání korespondence v jednom směru mezi Anglií a Dánskem či Nizozemím a Benátkami nebylo kratší než jeden měsíc. Spojení do Konstantinopole po vnější linii ve snaze vyhnout se nepřátelskému území zabralo minimálně dva až tři měsíce. Za daných podmínek nezbylo než improvizovat.

Na otázku, kdy skončily naděje na sedmihradský zásah a od kdy vládně pověst nespolehlivého Behlena, nelze jednoznačně odpovědět. Ani v myslí zkušeného diplomata Sira Thomase Roea nemůžeme konečnou změnu přesně datovat, snad jen smrtí knížete roku 1629. Spolu s Thurnem a Ladislavem Velenem ze Žerotína také Roe doufal v akci z Východu dokonce i po porážce dánské enklávy. Vyslanec opatrně navrhoval nové kolo rozhovorů s Bethlenem znovu v červnu 1628.^{87]}

Důvěra v Bethlena klesla na Západě na minimum již mnohem dříve, ale nejinak tomu bylo i v opačném směru, neboť také kníže přestal věřit prázdným

87] S. RICHARDSON (ed.), *The Negotiations*, s. 815–819. Velen v dopise Kristiánovi IV. z Košic z 19. srpna 1627 píše, aby král konečně uvolnil slíbené peníze pro Bethlena. Ten prý příští rok jistě vyrazí do pole. – František HRUBÝ, *Ladislav Velen ze Žerotína*, Praha 1930, s. 322–323.

slibům haagské aliance. Odpovědní politici v Kodani, Haagu a Londýně podcenili nebezpečí, které vyplynulo z jejich nepřiliš přesvědčivé snahy o udržení Bethlena v koalici. Vojenské pozice ve Slezsku a na Moravě a následně i na německém bojišti se zhroutily velmi rychle jako domino.

Korespondence Sira Thomase Roea je jednoznačně unikátním pramenem pro poznání evropské politiky dvacátých let sedmnáctého století s nepřeborným množstvím detailů k tehdy aktuálním tématům, včetně diplomatických souvislostí kolem dánského vpádu do českých zemí, sedmihradské pozice, anglické politiky a úlohy Turků. Po téměř třech stoletích by si dopisy bezesporu zaslouhovaly nové kritické vydání včetně tak potřebné konfrontace s jinými prameny, také z prostředí Osmanské říše, o které Roe tolik referuje. Můžeme si troufnout tvrdit, že svoji cenu texty mají i z čistě literárního hlediska, nejen z důvodu nepřeborného množství intertextových odkazů na antická a renesanční díla. V celku jde o mimořádné dílo jistě na svou dobu mimořádného diplomata.

Letters from Constantinople. Gabor Bethlen, the Danish invasion in Central Europe and Sir Thomas Roe

Summary

The invasion in Silesia and Moravia in 1626–1627 was close to achieve the strategic dominance of the Hague alliance (England, Netherlands together with the Danish king Christian IV) over the growing strength of the Habsburg-Catholic side in the Holy Roman Empire. The goal was to push the war away from the Lower Saxony region and further inland into the enemy territory, and after joining forces with Gabriel Bethlen, the Prince of Transylvania, keep marching if possible all the way to Vienna. For many reasons, however, this objective had to be abandoned. The aim of this study is to provide a bit different perspective on this history trying to answer the question, what the role of Transylvania was in this action. Especially the edition of the diplomatic correspondence of Sir Thomas Roe, the English Ambassador to Constantinople, helps in analysing the position of Bethlen, the English foreign policy towards himself and the related events at the Sublime Porte in Constantinople.

Despite the promising situation, the allies were not able to join their forces together on time. The campaign into Silesia and Hungary suffered another major blow when the delayed news came about the Danish king's defeat. The advantage of pushing Wallenstein out of Germany remained untapped by Christian IV, because after Tilly had defeated him at Lutter in August, the king became defensive. This second defeat of the Hague coalition in 1626 dissuaded Bethlen

from engaging in the war any further. He decided to negotiate a truce. He justified this move to his generals as a consequence of Turkey's unwillingness to continue to support fighting on its west border, because the Turks were currently retreating from Persians in the east.

One of the key factors of the campaign and its success was the relationship between the alliance and the Prince of Transylvania. Crucial documents have been found in the correspondence of Thomas Roe from Constantinople. The traditional depiction of an "unreliable" Bethlen needed to be revised. We know, for example, that already during the negotiations in The Hague in November 1625, the English coldly accepted the news from the Transylvanian ambassador Quadt. The reason was that Quadt did not have yet the full authorization to negotiate a coalition and the main objective of his journey was not London, but surprisingly Paris.

The situation, however, had been evolving for much longer and uncovering its causes necessarily must lead back to the events of 1623 and 1624. At that time, first after the unsuccessful attempt for the Spanish match, England decided to abandon its policy of peaceful co-existence with the Habsburgs. Bethlen was looking for primary support in France, who actually offered that long before England and especially (compared to London) without any reluctance to provide a financial support. But France withdrew from the preparations in the late spring 1626. The European power game changed drastically again. The Prince of Transylvania, wiser after the events of 1623 (when he had to accept a significant loss during the peace negotiations with the Emperor in 1624), was looking for certainty in this quickly changing conflict. For this reason, he now wanted clear contracts, financial obligations and military reinforcements for actions he was to take on the eastern "front" against Vienna in 1626 and 1627.

The practical aspect of organising an alliance or the campaign itself was strongly influenced by basic geography and available communication channels. The voice of Sir Thomas Roe, a great proponent of cooperation between England and Transylvania, was heard in London only weakly also because his letters took at least two to three months to arrive. Messengers sent on external routes circumventing enemy territory took a long time to reach their destination and were very vulnerable along the way. In these conditions, improvisation was the only way to act.

Thanks to Roe, we know that the situation in Constantinople was also rather complicated. Even today, it may be surprising, that in January 1627, after negotiating peace with the Emperor, Bethlen decided to bring his new war plan directly to the Sultan. But the young Sultan Murad's promising move in favour of war in Hungary remained a very limited without any lasting effect. Bethlen was clearly considering many options and even thinking about starting the war again.

England, which no longer paid its subsidies even to Christian IV, formally accepted Transylvania joining the Hague alliance in November 1626, with the promise about a money transfer to Bethlen first in June 1627. The agreement was concluded far too late and actually no subsidies from England were sent. Neither Christian IV did send any money to the “Silesian” army and only dispatched a new military leader in April. The English ambassador Roe strongly proposed Heinrich Matthias count of Thurn to this position. But instead of Thurn who was invited to Lower Saxony, the Administrator of Magdeburg, Christian Wilhelm of Hohenzollern was assigned as the general of that army, the potential heritor of the occupied Silesian Krnov (Jägerndorf) principality, brother of the deceased anti-Habsburg rebel Hans Georg, Prince of Jägerndorf, and the close relative to Gabriel Bethlen self was the final choice. Nevertheless, this late appointment couldn’t change anything at all. The Danish enclave in Silesia and Moravia was destroyed by Wallenstein in July 1627, who afterwards returned to German battlegrounds and Christian IV was forced to retreat to the Danish islands. The attempt of the Hague alliance to take over strategic initiative turned into a strategic loss.

